

PETRI PÖNTINEN
KAJAANI
MARJO TYNKKYNNEN

**Löytöretkiä
naapuruuden
mutkikkaaseen
historiaan**

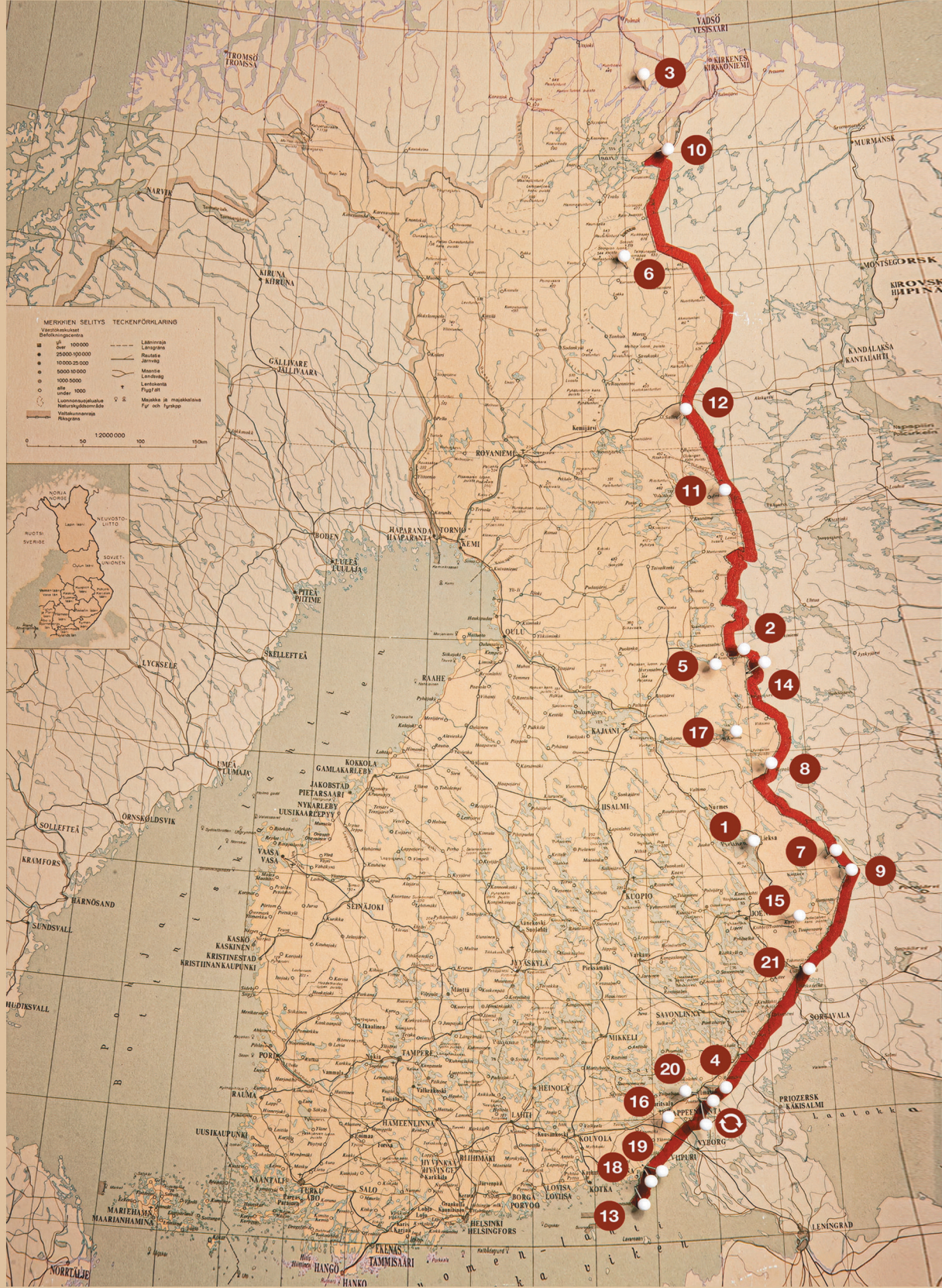

ITÄRAJA

I 344 KILOMETRIÄ, 23 KERTOMUSTA

Suomen ja Venäjän raja on viidenneksi pisin Venäjän rajanaapureista ja pisin Nato-maista. Toimittaja Petri Pöntinen ja valokuvaaja Marjo Tynkkynen kulkivat itärajaa edestakaisin reilun kahden vuoden ajan. Karttaan on merkitty paikkakunnat, joista Itäraja-kirjan luvut kertovat.

- Aluksi Pelkola, Imatra
- Luku 1 Lieksanjoki, Lieksa
- Luku 2 Vienan reitti, Suomussalmi
- Luku 3 Sevettijärvi, Inari
- Luku 4 Immola, Imatra
- Luku 5 Raate, Suomussalmi
- Luku 6 Luirojoki, Sodankylä
- Luku 7 Kivivaara, Ilomantsi
- Luku 8 Rajakangas, Kuhmo
- Luku 9 Koitajoki, Ilomantsi
- Luku 10 Vätsäri, Inari
- Luku 11 Kuntivaara, Kuusamo
- Luku 12 Iso Pyhä, Salla
- Luku 13 Huovari, Virolahti
- Luku 14 Kuivajärvi, Suomussalmi
- Luku 15 Tuupovaara, Joensuu
- Luku 16 Mustola, Lappeenranta
- Luku 17 Korpisalmi, Kuhmo
- Luku 18 Vaalimaa, Virolahti
- Luku 19 Vaalimaa, Virolahti
- Luku 20 Pelkola, Imatra
- Luku 21 Värtsilä, Tohmajärvi
- Lopuksi Teppanala, Imatra

**PETRI PÖNTINEN
JA MARJO TYNKKYNNEN**

ITÄRAJA

**Löytöretkiä naapuruuden
mutkikkaaseen historiaan**

**Kustannusosakeyhtiö Siltala
Helsinki**

Toinen painos (tarvepainettu laitos)

© Petri Pöntinen ja Marjo Tynkkynen

ISBN 978-952-388-444-1

Painopaikka: Books on Demand

*Linda Ahosen, Seppo Koivupuron
ja Annikki Peltovuoman
muistolle*

SISÄLLYS

Aluksi9

Raja hyppymäessä9

I Sodan ja rauhan raja..... 17

Luku 1 Rauhaa rakentamassa..... 19

Luku 2 Suur-Suomen polulla 31

Luku 3 Rajan repimä luonnonkansa 43

Luku 4 Levoton Rajamaa 57

Luku 5 Hauta pihlajan alla..... 69

Luku 6 Vihan vallassa tapetut..... 83

Luku 7 Vanha sielu vartiossa..... 95

II Karhujen ja metsien raja.....107

Luku 8 Ikivanhoilla rajakivillä..... 109

Luku 9 Susirajan taistoja 121

Luku 10 Porot pirunpellossa..... 133

Luku 11 Rajakarhut ruokakuplassa..... 143

Luku 12 Unelma Suomen Sveitsistä 155

Luku 13 Neuvostoliiton apajilla 167

III Rahan ja rakkauden raja179

Luku 14 Runolaulujen kylässä..... 181

Luku 15 Uskon takia vainottu 191

Luku 16 Betoniin valettu ystävyys 205

Luku 17 Urakka kaivoskaupungissa..... 219

Luku 18 Pimeitä pulloja piilossa 233

Luku 19 Länsimuodin lumo..... 245

Luku 20 Naapurit Vuoksen rannalla 257

Luku 21 Rakkautta yli rajan..... 269

Lopuksi.....283

Viimeinen lähtö 283

Kiitokset.....292

Lähteet.....294

Kuvalähteet303

Aluksi

Pelkola, Imatra

RAJA HYPPYRIMÄESSÄ

”Mie aion ajaa hevosella raja-aidan huoltotiellä. Se on miun maalla.”

Ari Joronen, taksiryttjä Imatran Pelkolasta

Metsää pirstoo viivasuora linja, valtakunnanraja.

Seisomme hiekkatiellä Imatran Pelkolassa, jyrkän kallion juurella. Tai tarkalleen ottaen vanhan hyppyrimäen montussa. Leijona-huppariin pukeutunut Ari Joronen viittoilee maastoon. Rinteestä erottaa yhä askelmia, joilla katsojat seurasivat kilpailuja. Viettävä kallio toimi alastulorinteenä.

Täällä maanmittarit linjasivat uutta kaakkoisrajaa keväällä 1940. Suomi oli

menettänyt talvisodassa lähes kymmenyksen pinta-alastaan. Pitäjiä, kyliä ja jopa tiloja halkaistiin kahtia eri puolelle rajaa. Myös hyppyrimäki jaettiin. Puinen torni jäi Neuvostoliitolle. ”Alastulorinne on miun puolella”, Joronen kertoo.

Hyppyrimäki oli Enso-Gutzeitin rakentama, metsäyhtiön lahja työläisille. Savupiippujen ympärille levisi Enso, vireä teollisuustaaajama. Enso oli ollut terävin kivi neuvottelijoiden kengissä. Suurpiirteiselle kartalle merkitty rajalinja leikkasi taajaman yli. Suomalaiset halusivat todistaa

Ari Joronen ja suomenhevon Vauhtimari ajelulla rajavyöhykkeellä.

mittauksin, että Enso kuului Suomelle. Neuvostoliitto torjui ehdotuksen.

Lopulta sodan häviäjän oli taivuttava suurvallan saneluun. Enso menetetttiin. Suomi ei ottanut riskiä, että repivä riita puunjalostustehtaista olisi särkenyt muutoinkin hauraan rauhan.

Enson entinen hyppyrimäki on palannut historian näyttämölle.

Keskelle alastulorinnettä on rakennettu vihreä, kolme metriä korkea metalliaita piikkilankoineen ja valvontakameroineen. Vieressä kulkee rajavartijoiden käyttämä autotie. Imatran Pelkolassa on ensimmäinen pätkä esteaitaa, jota Suomi pystyttää kaksisataa kilometriä itärajalle.

Rajavyöhykkeellä asuva Ari Joronen harrastaa hevosia. Pihamaan aitauksessa käyskentelee kaksi suomenhevosta.

”Mie aion ajaa hevosella raja-aidan huoltotiellä”, Joronen sanoo. ”Se on miun maalla. Ei sen pitäisi kuulua kellekään.”

Tämä kirja kertoo Suomen itärajasta. Idea itärajakirjasta iski kipinää itärajalla. Tein valokuvaaja Marjo Tynkysen kanssa *Suomen Kuvalehteen* juttua Suomussalmen rajakylistä maaliskuussa 2022. Oli kulunut kuukausi siitä, kun Venäjä oli hyökännyt Ukrainaan.

Rajaseudulla, kaukana kaikesta, ihmisiä yhdisti selviytymisen taito. Taloissa oli varaava uuni ja vetävä pakastin, lautasantenni katolla, metsästyskoira pihalla ja nelivetoauto tallessa.

Kuljimme 1930-luvun korpikommunismien sydänmailla, liikuimme talvisodan ihmeen, Raatteen tien taistelujen, jäljissä. Tapasimme veljekset, jotka olivat selviytyneet partisaanien verisestä iskusta. Vierailimme kylissä, joiden kantasuvut olivat paenneet satoja vuosia sitten Venäjältä Suomeen. Kohtasimme miehiä, jotka olivat olleet rakennustöissä ja tehneet puukauppoja rajan takana.

Kainuun perukasta löytyi monta itärajaa, ei vain yhtä. Nykyinen itäraja on muotoutunut rauhansopimuksissa pala palalta. Kainuun 430 vuotta vanha maaraja on yksi Euroopan pysyvimmistä, yhä voimassa olevista valtionrajoista.

On rajoja maastossa, mutta on myös rajoja ihmisten mielissä.

Mentaaliset itärajat ovat suomalaisten käsityksiä ja mielikuvia Venäjästä ja venäläisyydestä. Nuo näkyvät rajat ovat ajassa ja paikassa muuttuvia, naapurisuhteen ilmapuntareita. Reuna-alueilla asuvat kokevat ja mieltävät rajan myös eri tavalla kuin siitä etäällä asuvat.

Suomussalmen rajakyläen hiljaisuudessa heräsi ajatus löytöretkistä. Löytöretkistä naapurisuuden mutkikaaseen historiaan, pelon ja pelastuksen, tuskan ja toivon itärajalle. Päätimme Marjon kanssa kolme 1344 kilometriä pitkän itärajan. Kulkea Virolahden ulkosaarelta Inarin erämaahan, Ilomantsin Koitajoelta Kuusamon karhukojuille. Reissuta kaikkina vuodenaikoina, pakkasessa ja paisteessa. Työntää nenämme paikkoihin, joihin pääsee vain rajavyöhyke-
luvilla.

Yksi niistä on Enson entinen hyp-
pyrimäki keskellä raja-aukkoa.

Kirjassa on kolme pääteemaa.

Sodan ja rauhan raja valottaa historian vastakohtia.

Ruotsin vallan alla oli sota-aikoja, jolloin itärajalla sovittiin paikallisia rajarauhoja. Autonomian aikana virisi heimoaate. Lopulta Suur-Suomea tavoiteltiin ase kädessä Itä-Karjalassa itsenäistyneen tasavallan ensimmäisinä vuosikymmeninä. Jäämereen kurottanut Petsamo oli voitto nuorelle valtiolle, mutta uusi itäraja pirstoi kolttasamaalaisten suvut ja maat. Jatkosodan raa'at partisaani-iskut jättivät pitkän, aristavan muistijäljen rajaseudun kyliin. Rauhakaan ei tarkoittanut aina rauhallisia aikoja

itärajalla. Valtaapitävien silmissä rajaseudun väestö oli kauan epäluotettavaa. Nykyään huoli on, lisäävätkö tyhjenevät rajakunnat Venäjän sotilaallista uhkaa.

Karhujen ja metsien raja kertoo ihmeellisestä luonnosta.

Itärajaa on linjattu ja merkitty vedenjakajien, kivien, jokien ja järvien mukaan. Ihminen on kamppailut iät ajat luonnon kanssa rajaseudulla. Eläimet eivät ole tunteneet rajoja. Porot ovat pyrkineet itään, pedot länteen. Karhut ja sudet ovat olleet enemmän turvassa Venäjän kuin Suomen reuna-alueilla. Ja luonto on hyötynyt, kun raja on sulkeutunut. Kylmän sodan vuosina rauhaan jääneistä metsistä on luotu suojelu-
alueiden nauha, Fennoskandian vihreä vyöhyke.

Rahan ja rakkauden raja kertoo rajaseudun ihmisten kanssakäymisestä.

Suomen itäkolkan ja Venäjän luoteiskulman karuissa oloissa maanviljely ei ole elättänyt. On etsitty elantoa käymällä kauppaa, niin laillista kuin laitonta. On viety suolaa länteen ja turkiksia itään, on käyty tankilla ja ostoksilla, on rakennettu kokonaisia kaupunkeja itärajan taakse. On eletty myös uskontojen rajalla, välillä paettu vainoa, mutta lopulta asuttu sovussa.

Ja kun raja on ollut auki, on myös riiattu ja rakastuttu, solmittu avio-
liittoja.

Luonto on rakentanut ylivoimaisen esteen. Hyppyrimäen alastulorinteen kohdalla raja-aidan huoltotie suiker-
taa metsään. Ari Joronen ajaa kiertotietä perille. Pian seisomme hyppyrimäen kummulla.

”Ei kaivinkone pysty kallioon”, Joronen sanoo. ”Eikä tuota kohtaa voi räjäyttääkään.”

Enso-Gutzeitin mäessä ehdittiin hypätä kilpaa kahtena talvena ennen talvisotaa. Voi vain kuvitella avajaiskilpailun huutomyrskyn. Tammikuun viimeisenä päivänä vuonna 1937 yli tuhat silmäparia todisti katsomossa olympiakävijä Lauri Valosen voittohyppyä ja mäkiennätystä: 33 metriä.

Moskovan rauhan halkoma hyppyrimäki jäi sukupolviksi unohdukseen. Kun Berliinin muuri murtui marraskuussa 1989, Euroopassa uskottiin, että raja-aidat ja -muurit kuuluvat menneisyyteen. EU-kansalaiset ylittivät sisärajat ilman tarkastusta. Neuvostoliiton hajottua Suomessa heräsi vuosien mittaan toive itärajasta ilman viisumia ja jonoja.

Edellisen aukeaman kuva: Uusi raja-aita kulkee Ari Jorosen mailla Imatran Pelkolassa.

Toisin kävi.

Helmikuussa 2022 Venäjä aloitti täysimittaisen sodan Ukrainassa. Saman vuoden lokakuussa Suomen eduskunta näytti vihreää valoa raja-aidalle. Vielä kuukausi ennen sotaa sisäministeriön korkea virkamies oli kirjoittanut, että Euroopan aitaaminen olisi paitsi ”merkittävä provokaatio” myös ”äärimmäisen kallis hanke ja vuotava seula”.

Suomi ei ole ainoa maa, joka on päättänyt rakentaa aidan. Vuonna 2022 maailmassa oli 74 raja-aitaa ja -muuria, monin verroin enemmän kuin kylmän sodan vuosina. Raja-esteillä pyritään torjumaan terrorismia, salakuljetusta ja laitonta maahanmuuttoa. Imatran Pelkolassa aita helpottaa rajavartijoiden työtä, kun raja-asemaa lähestyy kerralla laaja väkijoukko itärajan takaa.

Suomen itärajalla sijaitsee rajavyöhyke, jollaista länsirajalla ei ole. Sen leveys vaihtelee kolmesta kilometristä muutamaan sataan metriin. Rajavyöhyke tehostaa rajavalvontaa, sillä siviilit saavat liikkua keltaisin nauhoin ja kyltein merkityllä alueella vain lupalapun kanssa.

Ari Joronen on yksi vajaasta tuhannesta suomalaisesta, jotka asuvat rajavyöhykkeellä tai sen välittömässä

*”Ei sitä Venäjää voi vihata,
mutta ei halua olla ystäväkään.
Vieläkin sitä vähän pelkää.”*

– Annikki Peltovuoma, jatkosodan
partisaani-iskusta henkiin jäänyt

Toimittaja Petri Pöntinen ja valokuvaaja
Marjo Tynkkynen tekevät löytöretkiä pitkin
Suomen itärajaa. Upeasti valokuvitettu
tarinallinen tietokirja vie ulkomeren saareltä
erämaan poroaidalle, autiosta ostoskylästä
karhujen piilokojulle, runonlaulajan pirtistä
ukrainalaisten joukkohaudalle.

Itäraja kertoo naapuruuden historiasta | 344
kilometriä pitkällä rajalla. Venäjä on ollut niin
siunaus kuin kirous rajaseudun asukkaille.

Taas kerran eletään murrosaikaa. Suomi
varautuu ja varustautuu vihamielistä Venäjää
vastaan. Vain villieläimet kulkevat suljetun
rajan yli välittämättä ihmisten riidoista.

www.siltalapublishing.fi
KL 42
ISBN 978-952-388-444-1

